

STAROSLOVANSKÉ SVATYNĚ VČELÍCH BOŽSTEV

Honosná nádhera a okázalost chrámů hlavních správních a duchovních center západních Slovanů usazených na konci prvního tisíciletí v Pobaltí a na území mezi Labem a Odrou dosáhla věhlasu v celé tehdejší Evropě. Slovanská kronika Herolda, kněze buzovského, z 12. století obdivuje pohanskou modlitebnu kmene Pomořanů ve městě Ratara slovy: „Chrást veliký je tam postaven d'áblům, jejichž kníže je Radegast. Jeho socha je vyzdobena zlatem, jeho lože nachem.“ Jak ale vypadal duchovní život slovanských obyvatel mimo sídla kmenové aristokracie? Omezoval se skutečně jen na uctívání jednoduché symboliky pohanských bůžků a domácí praktikování náboženských obřadů u improvizovaných oltářů? Jakou úlohu v jejich životě hrálo včelí božstvo?

Expanze slovanských kmenů na přelomu 6. a 7. století se soustředila především do oblastí úrodných nížin v povodí velkých řek. Teprve později slovanští zemědělci začali zakládat rodové usedlosti také na odlehlých místech, často uprostřed divokých pralesních pustin. Podle historiků se mohlo jednat o regiony již nejméně jedno století vylidněné a nebo i místa, kam předchozí germánská civilizace vůbec nezasáhla.

TAJEMNÉ RINGVALY

Německý archeolog Joachim Herrmann je uznávaným odborníkem na slovanská osídlení 6. až 12. století na území dnešního Saska a Durynska. Při svých terénních průzkuzech staroslovanských zemědělských osad objevil zvláštní stavby. Neveliké kruhové zemní objekty s centrálním ostrůvkem o průměru kolem deseti metrů, obkroužené hlubokým vodním příkopem a nevysokým hliněným valem získaly odborný název **Ringwallinseln**. Tedy kruhové ostrovy opatřené valem. Na kdysi slovanském území Německa jich bylo zjištěno několik desítek. Byly situovány vždy na okraji staroslovanských vesnických areálů a tvořily pravidelnou součást drobných odlučených zemědělských usedlostí s několika nevelkými obytnými polozemnicemi. Kruhové ostrůvky byly archeology považovány za místa sloužící vesničanům jako útočiště před nepřitelem v nejnižších dobách. Teorie využití objektů k obranným účelům však byla od počátku zpochybňována. Ale ani její odpůrci nedokázali věrohodně doložit pravý význam těchto miniaturních zemních staveb.

V oblasti dnešních západních Čech se podobných objektů dochovaly zhruba čtyři desítky. Jsou to ovšem většinou již silně poškozené, někdy solva znatelné terénní útvary. Také u nás neušly tyto stavby, nazývané zkráceně **ringvaly**, pozornosti archeologů a historiků. Četné nálezy keramiky a stavebních zbytků z období středověku přiměly české badatele k závěru, že se jedná o pozůstatky stanovišť strážních věží situovaných jako obranný systém podél někdejších historických zemských obchodních cest. Velkou většinu českých i německých ringvalů ale nelze ani při nejlepší vůli dávat do souvislosti byť i s hypotetickými komunikačními směry dávné minulosti. Jsou totiž často umístěné v hlubokých údolích s mokřinami, i kilometry vzdálených od historických obchodních spojnic, a to vyvolává oprávně-

né pochybnosti. Účel i dobu vzniku ringvalů je třeba hledat v dávné slovanské minulosti území, které bylo osídlené po obou stranách dnešní česko-německé hranice.

VČELÍ ŮLA SVATYNĚ

Pozornosti českého archeologa Zdeňka Buchteleho neušla nápadně častá souvislost místního názvosloví lokalit ringvalů s chovem včel. Příkladem na našem území může být již zaniklá vesnice Včelná – někdejší „Zeidlwiese“, okolní luční plocha zvaná Včelnice – v historických pramenech uváděná jako „Bienengarten“ – Včelí zahrada, nebo v německém přehraníčí rozlehlé údolí kolem ringvalu s názvem „Zeidelweide“ – Včelí pastva.

Chov včel měl pro staroslovanské zemědělce zásadní význam srovnatelný s chovem dobytka či pěstováním obilí. Včelí med byl v těch dobách jediným použitelným sladidlem. Nejen propolis, ale i med představovaly dostupné univerzální léčivo pro vnitřní i vnější použití. Velký objem medu byl využíván našimi slovanskými předky k výrobě oblíbené medoviny. S postupnou kultivací krajiny, pěstováním kulturních plodin a rozvojem sadařství si osadníci stále víc uvědomovali význam včel pro opylování, a tedy i pro získání bohaté úrody.

Zajistit včelí chovy v podmínkách divoké přírody před škůdci ale nebylo snadné. Byly totiž vystaveny útokům divokých zvířat žijících v okolním hustém pralese. Luky, šipy a oštěpy proti vyhladovělým medvědům, divokým prasatům a mlsným jezevcům ale nemohly včelí úly před zkázou účinně ubránit. A ne každý slovanský osadník měl vlastnosti pověstného Bivoje. Jediné důmyslné vybudované včelnic-

ce na izolovaných ostrůvcích, chráněné hlubokým vodním příkopem a vysokou palisádovou ohradou spadající přímo pod vodní hladinu, mohly lesní šelmy zastavit. A tak slovanští zemědělci, a možná již jejich keltské předchůdci, budovali poblíž vesnic, stranou zakouřených sídlišť, ale na chráněných místech s jižní expozicí velmi účelné řešené zemní stavby, které dnes označujeme jako ringvaly.

Všestranná snaha o detailní průzkum ringvalů se neobešla bez využití schopností psychotroniků. Ostrůvky nejsou nijak rozlehlé, a tak nebylo obtížné srovnat výsledné dojemny senzibilů, získané prostřednictvím virgule. Shodným nálezem na kruhových plochách několika psychotronicky prozkoumaných ringvalů bylo zvláštní místo při severozápadním obvodu středového ostrůvku. Ve všech případech se jednalo o necelé tři čtvrtě metry s aktivitou virgule do hloubky kolem tří metrů pod povrchem. Vysvětlit mimořádně silné vjemy senzibilů na tomto místě nebylo snadné. Teprve na základě rámcové rekonstrukce kruhového areálu prastaré včelnice, projekce celodenní dráhy slunečního osvětlení a postupujících stínů dřevěných konstrukcí, dopadajících na tuto plochu, mohl být vysloven pravděpodobný závěr:

Vedle řad včelích úlů byla severozápadní část areálu včelnice využívána slovanskými zemědělci i jako místní kolektivní svatyně. Tvořil ji malý posvátný okrsek s oltářem pro předkládání obětí a do země upevněnou modlou nejčastěji uctívaného božstva severozápadních Slovanů, pravděpodobně sloupového dřevěného idolu boha Svantovíta – dárce úrody, s nezbytným atributem rohu hojnosti v ruce.

► Ringval u obce Prameny na Mariánskolázeňsku si zachoval i po staletích svůj původní vzhled. Malý středový ostrůvek je obkroužen vodním příkopem, napájeným přítokem z lesního potoka.

Původní rozloha ringvalu u Rankovic poblíž západočeského města Teplá byla sotva třetinová. V posledních sto letech byla střední část rozšířena a stala se součástí okolních polí.

Uspořádání sakrálního prostoru uvnitř kruhového palisádového ohrazení včelnice lze odvodit od archeologicky dokladované podoby velkých slovanských svatyní.

Podoba zemědělského posvátného střediska musela být analogická. Tak jak je známá z nálezů velkých tradičních slovanských chrámů, samozřejmě v přiměřeně zmenšeném měřítku. Včelí svatyně sloužila ke kolektivnímu duchovnímu využití obyvatel, tak jako včelnice sloužila celé osadě ke kolektivnímu chovu včel, získávání medu a ostatních včelích pro-

duktů. Ringvaly sloužící jako účelně zbudované prastaré objekty pro chov včel se tak stávají názorným příkladem často teoreticky uvažovaného spojení staroslovanského duchovna s přírodou. Vedle posvátných hájů, otevřených přírodních rituálních shromaždišť nebo ohrazených chrámových areálů starých Slovanů představují kruhové ostrovní včelnice další podobu slovanských přírodních svatyní.

Řada prastarých „včelích“ rituálů se dochovala až do současnosti. Donedávna patřilo k běžným vesnickým obyčejům oznámit včelíčkám narození nebo také smrt v rodině hospodáře. Včelstvu byla vždy přisuzována vyšší kolektivní inteligence.

DOMESTIKACE – DÍLO ČLOVĚKA, ČI DAR BOHŮ?

U včely medonosné, tak jako u některých dalších druhů odedávna využívaných hospodářských zvířat, není doposud uspokojivě objasněn proces pravěké domestikace. Účelná změna genomu, nutná k vyšlechtění příznivých vlastností kolektivního hmyzu nejen k vysoké užitkovosti, ale i k mírnému neagresivnímu

chování vůči lidem, by byla i pro současnou vědu náročným úkolem.

Přesto již neolitický zemědělec choval zdomácnělá včelstva. Jediný domestikovaný hmyzí druh s ustáleným genofondem optimálních vlastností plně využitelných ku prospěchu člověka. Přispěla k tomu šťastná náhoda, nebo to byl „dar bohů“? Přípuštěním možnosti radikálního zásahu boží síly do procesu evoluce tohoto hmyzího druhu by včelí svatyně získaly podstatně hlubší smysl. Uctívání tradičních pohanských božstev pak může být chápáno jako výraz vděčnosti celých generací lidí za konkrétní dobrodíní a náklonnost nepozemských sil. Vděčnosti za dobrou úrodu zemědělských plodin díky opylení početným včelstvem a za bohatou snůšku medu. Příkladem praktikování kultu prastarých božstev by se mohly stát právě staroslovanské včelí svatyně. Obřadné uctívání boha Svantoviča v prostoru magického půlkruhu úlů představuje přirozené spojení účelného využívání životodárných přírodních sil s demonstrací lidské vděčnosti božstvu za poskytnuté dobrodíní.

Význam a rituální využívání ringvalů jako staroslovanských přírodních včelích svatyní nepřímo potvrzuje i teze našeho předního historika slovanské minulosti Dušana Třeštíka: „Náboženství předpokládá bohy, jeho podstatou však není víra v ně, ale aktivní vztah k nim, projevující se v kultu.“ (TŘEŠTÍK, Dušan: *Mýty kmene Čechů*, Lidové noviny, Praha 2003).

Text a foto Pavel KROUPA

◀ Na ostrůvku původního ringvalu v obci Tihava u Hořovic byla v 18. století postavena barokní kaplička. Vodní příkop byl časem rozšířen na malebný návesní rybníček. Toto místo pamatuje knovízské, keltské i pozdější slovanské osídlení.